

БОЙОВИЙ ШЛЯХ 6-го ТА 9-го ОКРЕМИХ ШТУРМОВИХ СТРІЛЕЦЬКИХ БАТАЛЬЙОНІВ У ЛЮТОМУ 1944 року

Сергій Петрухін
студент-магістрант
історичного факультету
Криворізького
національного університету,
м. Кривий Ріг

*Автор статті — переможець
конкурсу науково-популярних
статей Державного фонду
фундаментальних досліджень
України 2015 року*

Радянсько-німецька війна й досі є найбільшчим спогадом людства, залишеним від ХХ століття. І не лише через великі людські та матеріальні втрати, а й через жорстоку політику радянської влади проти власного народу. Радянська історіографія будь-якими способами намагалася приховати злочини влади проти мирного населення та захисників Радянського Союзу. Більшість компартійних істориків навмисно спотворювали історію існування штрафних і штурмових підрозділів у Червоній армії, загороджувальних загонів, “чорної піхоти” та ін.

У сучасній українській історіографії проблема формування та використання штурмових стрілецьких батальйонів на Криворізькому напрямі в 1944 році представлена в працях *А. Мельника, Т. Затульного, Т. Воронової, В. Бухтіярова, А. Цумана* та ін. У своїх роботах автори, спираючись на великий фактологічний матеріал, відтворюють бойовий шлях 6-го та 9-го окремих штурмових стрілецьких батальйонів. Щоб написати цю статтю, ми використали матеріали з обласної бібліотеки, а також архівні джерела електронного сайту “Подвиг Народу”. Спробуємо розкрити одну з “білих плям” історії використання “штурмових” підрозділів, а саме, бойовий шлях 6-го та 9-го окремих штурмових стрілецьких батальйонів, які взяли участь у визволенні міста Кривий Ріг (Дніпропетровська область). Вони залишили помітний слід в історії України і нашого міста, довівши кров’ю свою відданість Батьківщині.

Історія криворізьких окремих стрілецьких штурмових батальйонів і досі залишається малодослідженою. Це пов’язано, в першу чергу, із браком джерел та відсутністю живих очевидців тих подій. Проте, на підставі наявних матеріалів ми спробуємо відновити найбільш виразні епізоди існування та використання штурмових батальйонів на Криворізькому напрямі.

Часом створення 6-го та 9-го окремих штурмових стрілецьких батальйонів (далі — ОШСБ) слід вважати 9 лютого 1944 року, і проіснували вони до 29—30 лютого 1944 року. Ці підрозділи були сформовані із радянських військовополонених та оточенців, які з різних причин на початковому етапі радянсько-німецької війни опинилися в німецьких концтаборах та на окупованій території. Місцем формування цих спецпідрозділів став Харківський воєнний округ [15, с. 93—96]. Саме там був розміщений перевірний табір для спецконтингенту, з якого згодом мали формуватися штурмові батальйони. Їхній особовий штат комплектували з військовополонених офіцерів чисельністю 927 осіб у кожному. Очолював 6-й окремий штурмовий стрілецький батальйон офіцер із регулярної армії, майор *І.Т. Сухомлин*. Замісником командира батальйону

був старший лейтенант *І.З. Старицин* [14, с. 3]. У свою чергу, 9-м окремих штурмовим стрілецьким батальйоном командував підполковник *Микола Георгійович Ісаєв*¹ [11]. З наявних джерел відомо, відомо, що ОШСБ охоплювали три стрілецькі роти, розвідувальний взвод, взвод ПТО та взвод зв'язку, мінометну й кулеметну роти, роту автоматників та роту ПТР, санвзвод, саперний взвод, транспортний взвод та господарчий взвод [13; 16]. Напередодні звільнення Кривого Рогу 12 лютого 1944 року відомо із “Журналу бойових дій 48-ї гвардійської стрілецької дивізії”, що на час передислокації основних сил Червоної армії на південному криворізькому напрямі по лінії селищ Благодатне, Михайлівка, Зелений Луг, Солдатське, Жовтневе (Октябрьське), південна околиця Апостола, 46-ї армії згідно з шифрограмою № 36/Ш було передано в безпосереднє підпорядкування 48-му гвардійському стрілецькому дивізію (гв. сд.), 6-й та 9-й окремі штурмові стрілецькі батальйони [7, с. 4]. Отже, від 12 лютого можна вважати, що “штурмбатальйони” були введені до складу регулярної Червоної армії як допоміжний підрозділ. І вони офіційно взяли участь у Криворізькій операції.

Починаючи від 12, до 16 лютого шлях “штурмбатівців” пролягав через селища Зелений Луг, Олександрівка, Зелений Кут, Червоний Под [7, с. 4]. Вони протягом цього часу перебували в підпорядкуванні 48-ї гвардійської стрілецької дивізії (далі — гв. сд.). І лише напередодні підготовки основного контрнаступу радянських військ за рішенням командування 6-й, а згодом і 9-й ОШСБ були виведені з підпорядкування 48-ї гв. сд., які, в свою чергу, були передані в підпорядкування 236-ї стрілецької дивізії 34-го стрілецького корпусу. А місцем їхньої дислокації стали пд.-сх. околиці м. Кривого Рогу. Зокрема, селища Роза Люксембург, Свистунове та Миролюбівка. З цих регіонів 17 лютого відбувся наступ радянських військ на німецькі оборонні укріплення [9, с. 154].

Керуючись наказом командира 34-го стрілецького корпусу (генерал-лейтенанта *І. Кособуцького*) 236-та стрілецька дивізія мала до 20 лютого 1944 р. сконцентрувати свої війська в безіменній балці на відстані 1 км північніше від балки Мала Кроква й наступати в напрямі ст. Червона, а якщо операція виявиться успішною, провести раптову атаку на станцію Мудрьона [9, с. 155]. В ніч з 16 на 17 лютого радянські війська починають займати свої позиції на південних околицях Криворіжжя, одночасно готуючись до контрнаступу, який мав відбутися 17 лютого о 10-00 годині. Німецька армія також готувалася до запеклої оборони. Зокрема, 17 лютого о 6-00 годині ранку було передано резервну роту під керівництвом *Кеберліна* в підпорядкування 15-й піхотній дивізії, яка на той час відповідала за оборону Зеленого Містечка. В районі металургійного заводу взвод лейтенанта *Мюллера*

Пам'ятний знак на честь загиблих воїнів шостого окремого штурмового стрілецького батальйону, встановлений 22 червня 2011 на площі перед станцією Червона (м. Кривий Ріг)

було збільшено до 50 осіб [10, с. 206]. Таким чином, німецькому командуванню вдалося на південних рубежах посилити свої позиції.

Отже, 17 лютого 1944 року на південному криворізькому напрямі поблизу с. Роза Люксембург, Свистунове та Миролюбівка були сконцентровані основні сили радянської армії, але їх не вистачало для успішного наступу по всьому фронту. Проте, згідно з наказом командування 37-ї армії 3-го Українського фронту радянські війська мали 17 лютого о 10-00 годині після артпідготовки розпочати контрнаступ.

17 лютого стало роковою датою. Для німецьких окупантів на Криворіжжі вона стала тією межею, коли радянські війська почали поступово витіснити німецьку армію все далі на захід. У цей день лівофланговий полк остаточно оволодів Миролюбівкою і продовжував просуватися вперед. Того ж дня було сформовано ударну групу в чолі з *І.І. Целегородцевим*, до якої увійшли підрозділи 143-го і 146-го гвардійських полків 48-ї гвардійської дивізії, 98-го гвардійського арtpолку і 53-го гвардійського протитанкового винищувального арtdивізіону [1, с. 19].

¹ *Ісаєв Микола Георгійович* (1900 — ? рр.) — підполковник, у Червоній армії з 1918 року, був призваний Нерехтським РВК Ярославської області. Взяв участь у Вітчизняній війні як доброволець у складі 3-го Українського фронту від 19 лютого до 26 березня 1944 року. Свого часу став командиром 9-го окремого штурмового стрілецького батальйону. За свої заслуги перед Батьківщиною був нагороджений державним орденом [11].

І саме ударній групі *І.І. Целегородцева* вдалося прорвати німецьку оборону та відтіснити німців із Зеленого Містечка (сучасний район 9-ї доменної печі “Арселор Мітал Кривий Ріг”) [5, с. 95].

Але успіхи радянської армії зійшли нанівець 18 лютого. Того дня опівдні німецька армія, огортавшись від раптового наступу, за короткий час змогла перегрупуватися. Використовуючи свої резерви на південному напрямі Кривого Рогу, німецьке командування змогло зосередити проти наступаючих радянських військ сильний вогонь, а його 10 танків, які прикривали самохідки і 15 бронетранспортерів з піхотою, змогли контратакувати просто “в лоб” із балки Велика Кроква. О 15 годині відбулася повторна контратака німецьких військ вже з боку балки Грушувата. Але вона захлинулася, тому радянські частини змушені були тут зупинитися на деякий час [5, с. 95].

О 15-00 розпочалася сильна хуртовина, що призвело до погіршення становища радянських військ по всьому фронту. Зі спогадів командира артилерійського розрахунку *Г.І. Розводова* відомо, що із початком хуртовини було важко встановити зв'язок із сусідніми частинами, які наступали на німецькі позиції в цьому районі. В результаті це погіршило становище радянської армії в координації стратегічного наступу [5, с. 95].

Поки основні сили червоноармійців вели бої в районі балок Велика Кроква, Грушувата й Вовчище, 1-й батальйон 146-ї гв. сд. під командуванням *І.І. Целегородцева* та 143-тя гвардійська дивізія успішно відбивала німецькі атаки на території Зеленого Містечка [1, с. 19]. Але через відставання на декілька кілометрів основних сил Червоної армії та несприятливі погодні умови, ударна група *І.І. Целегородцева* опинилася сам на сам із кількісно переважаючим ворогом. Становище остаточно погіршилося о 19-30, коли німецька армія під командуванням *Мюллера* змогла зайняти південну частину Зеленого містечка, а група *І.І. Целегородцева* опинилася в оточенні й змушена була перейти від наступальної до оборонної тактики, закріпившись у межах металургійного заводу Зеленого Містечка та пн.-сх. частини сільськогосподарського училища [10, с. 206]. Вони протягом 18 лютого проводили успішні тактичні маневри у ворожому тилу, що дозволило не лише закріпитися в районі дислокації, але й захопити станційне полотно поблизу коксохімічного заводу [1, с. 19].

На наступний день 19 лютого командуванням 3-го Українського фронту було вирішено створити штурмову групу, яка б мала прорвати німецьку лінію оборони в районі Зеленого Містечка та прийти на допомогу групі *І.І. Целегородцева*. Виконання цього завдання було покладено на 6-й ОШСБ, 53-й гвардійський винищувальний протитанковий дивізіон (гв. ВПТД), 98-й гвардійський артполк під командуван-

ням зам. командира 138-го гвардійського стрілецького полку майора *Махоміна* [10, с. 171].

За свідченням джерел та з праць істориків відомо, що 19 лютого штурмовій групі майора *Махоміна* вдалося розірвати кільце і прийти на допомогу оточеним, але невдовзі німецька лінія фронту знову стабілізувалася, і штурмова група разом із 6-м ОШСБ опинилася в такій самій ситуації, як і група *І.І. Целегородцева*. За свідченням самих штрафників погода була жахливою, а ситуація — критичною. Вони поспішали на допомогу 146-й і 143-й гв. сд. Їхні шинелі з “мерзенним дощиком у парі із морозцем” миттю перетворилися на “крижані лати” [8, с. 7]. В таких умовах безпосередню допомогу в обороні Зеленого Містечка надавали стрілецькі роти 6-го ОШСБ. На рівні із червоноармійцями регулярної армії “штурмбатівці” гідно показали себе на полі бою, навіть тоді, коли, отримавши поранення, вони мали право відразу повернутися до регулярної частини, але вони продовжували свій бойовий шлях. І часто цей шлях закінчувався смертю.

На той час, коли точилися битви за Зелене Містечко, *І.І. Целегородцеву* повідомили, що від станції Червона до Довгинцево має вирушити німецький ешелон. *І.І. Целегородцев*, не зволікаючи, наказав 3-й стрілецькій роті 6-го окремого штурмового стрілецького батальйону та артилерійському розрахунку *Г.І. Розводова* захопити станцію Червона [1, с. 19].

У ніч на 20 лютого загони *І.І. Целегородцева* та стрілецька рота 6-го ОШСБ, використовуючи темряву, блискавично атакували станцію Червона і перерізали фашистам шляхи відходу. До восьмої години ранку це завдання було виконане. Гітлерівці зазнали великих втрат у живій силі та техніці [5, с. 95, 96]. В ході захоплення ст. Червона було знищено солдатів і офіцерів — 200 осіб; взято в полон 46 солдатів і офіцерів. Захоплено 2,75-міліметрові пушки, склад боеприпасів, дві автомашини, підбито два танки, шість автомашин, знищено два кулемети [10, с. 173].

Бій на станції, залізничних воротах Кривого Рогу, є найдраматичнішою сторінкою історії нашого міста. Бійці 3-ї стрілецької роти 6-го штурмового батальйону, яких очолив старший лейтенант *Г.М. Гришковець*², змогли відбити всі атаки й утримати станцію Червона [12].

Після того, як 3-тя стрілецька рота 6-го окремого штурмового стрілецького батальйону захопила станцію Червона і оволоділа територією хлібозаводу та трамвайного парку, далі вона так і не змогла пройти. Центр і околиці міста Кривий Ріг були ще в руках супротивника. Крім того, основні радянські сили відстали від штурмовиків і їм потрібен був час [9, с. 156—158]. Таким чином, стрілецька рота 6-го ОШСБ із “розводівською” артилерією, яка прикривала штурмовий батальйон на території станційного

² *Гришковець Григорій Макарович* (1913—1944 рр.) — гвардії старший лейтенант, призваний на службу до Червоної армії в 1934 році Рубцовським РВК Алтайського краю. Учасник Великої вітчизняної війни від 25 червня 1941 р. до 2 січня 1944 р. воював на Південно-Західному фронті. Починаючи від 2 січня 1944 р., воював у складі 3-го Українського фронту, згодом призначений командиром 3-ї штрафної стрілецької роти 6-го окремого штурмового стрілецького батальйону. Був нагороджений за гідну службу орденом Червоного Прапора та орденом Вітчизняної війни I ступеня [12].

Схема розташування частин 48-ї гвардійської стрілецької дивізії на 4 год. (16.02.1944 р.)

Схема розташування 236-ї стрілецької дивізії на 14 год. (25.02.1944 р.)

Схема розташування частин 48-ї гвардійської стрілецької дивізії та засобів посилення на 17.02.1944 р.

Схема розташування частин 236-ї стрілецької Червонопрапорної Ордена Суворова 2-го ступеня Дніпропетровської дивізії станом на 15 год. (29.02.1944 р.)

господарства Червоної та на площі перед її вокзалом, опинилися в оточенні з усіх боків [4, с. 4]. І вони мали лише своїми силами втримати цю станцію до підходу основних сил Червоної армії. Німці не шкодували нічого: ні снарядів, ні техніки, ні людей. Вони прагнули за будь-яку ціну повернути станцію Червона під свій контроль.

20 лютого штурмові батальйони продовжували відбивати знавіснілі безперервні наступи супротивника [8, с. 7]. З нагородного листа капітана **Г.М. Гришкова** дізнаємося, що його третя стрілецька рота 6-го ОШСБ відбила чотири контратаки ворога [12]. Протягом 20 лютого “штурмбатівці” 6-го штурмового батальйону тримали станцію Червона, лише пізньої ночі до міста ввійшли радянські частини, і бій перекинувся до центра Кривого Рогу. Розбиті вщент німецькі частини відходили до станції Кривий Ріг. Тільки в районі хлібозаводу і трампарку гітлерівці втратили 450 убитими, шість танків, два “Фердинанди”, 20 автомашин та чотири гармати [9, с. 156—158].

Зі спогадів **Г.І. Розводова** відомо, що в цій битві загинуло багато “штурмбатівців”. Лише за офіційними даними — 150 осіб. Він так описує ту жахливу подію: “коли із боку хлібозаводу виїхав “фердинанд”, він розбив в друзки одну із розводівських гармат і взагалі наробив багато лиха. Тіла загиблих ... (вони були чомусь в синіх, а не в звичайних сірих ватниках) застигли на брудному стоптаному снігу синім озерцем” [1, с. 111].

За радянськими даними в боях за станцію Червона нібито загинув увесь особовий склад 3-ї стрілецької роти 6-го окремого штурмового стрілецького батальйону. Але і досі це твердження є дискусійним і потребує більш детального дослідження.

З нагородного листа капітана 3-ї стрілецької роти **Г.М. Гришкова** дізнаємось, що він 25—26 лютого героїчно керував боями при оволодінні сильно укріплених позицій ворога на підступах до станції Мойсеївка, особисто знищив кулеметний розрахунок німців і був тяжко поранений у цьому бою [12].

Після захоплення ст. Червона, 236-та сд. почала просуватися далі в глибину ворожої оборони. Саме цього дня, згідно з наказом командира 34-го стрілецького корпусу, штурмові батальйони були втретє виведені, за увесь час Криворізької операції, зі складу 236-ї сд. та передані 394-й сд. [17]. Таким чином, свій бойовий шлях від 20 лютого штурмові батальйони продовжили вже в складі 394-ї стрілецької дивізії.

Варто відмітити, що не менш славетним був бойовий шлях 9-го окремого штурмового стрілецького батальйону, який пролягав через селище Олександрівка, Свистунове, ст. Червона, Змичка, житловий масив Макулан [2]. 21 лютого о 17-00 годині 509-й і 177-й стрілецькі полки вийшли в районі шосейної дороги (кв. 0529), а 814-й і 9-й ОШСБ в той самий час вели запеклі бої в районі цегельного заводу (сучасна територія селища Гданцівка), де німецькі війська були змушені поспішно відступати до центра Кривого Рогу. До кінця дня 814-му, 177-й сп., 9-му та 6-му ОШСБ вдалося звільнити 76, 75, 74, 73, 71-й квартали міста. Наступного дня о 01-40 радянські частини

вийшли до річки Інгулець, де 9-й ОШСБ і 177-й сп. успішно відбили ворожу атаку [10, с. 175].

Після запеклих боїв, коли німецькі сили під Інгульцем поступово зменшувались, Червона армія спромоглася перейти в контрнаступ. Як наслідок, було разом із штурмовими батальйонами форсовано зх. берег р. Інгулець, звільнено 39, 38, 37 квартали, завод Комуніст, як і спромоглася закріпитися в пн.-зх. околицях с. Антонівка [3]. В ніч з 22 на 23 лютого відбулося перегрупування 34-го стрілецького корпусу в складі: 48 гв. сд., 236 гв. сд., 6-го і 9-го ОШСБ та окремої штрафної роти (далі — ОШР). Це відбувалося з метою підготовки вирішального удару Червоної армії по німецьких позиціях.

Отже, закріпившись на лінії рудників ім. Артема, Змичка, ім. Міжнародної організації допомоги борцям революції (далі — МОДР) [6, с. 111], Червона Армія, сильним ударом зламавши ворожу оборону, перейшла в контрнаступ. Помітно в цій битві відзначився 9-й ОШСБ 23—24 лютого під час звільнення району Змички. Це була остання битва, де 6-й та 9-й ОШСБ діяли окремо [18].

А від 24—25 лютого ці підрозділи разом штурмують німецькі позиції в районі Макулана. Це була остання битва двох підрозділів, в якій їхній особовий склад становив разом 1000 осіб. Зі спогадів “штурмбатівця” капітана **Мальцева**, через 4 дні після штурму міста, передавши свої позиції 266-й стрілецькій дивізії, залишки штурмових батальйонів отримали наказ взяти висоту в районі Макулана. Цього разу “штурмбатальйони” наступали на німецькі позиції без артпідготовки, бо в них не було, як стверджував їхній командир, ні зброї, ні боєприпасів, а лише обов’язок перед Батьківщиною. Вони мали своїми силами взяти цю висоту [18].

Німецьке командування добре підготувалося до оборони цієї території. Вони заздалегідь вирубали всі чагарники та дерева для кращого прострілу кулеметників, підступи до висоти були повністю очищені від рослинності, щоб супротивнику не було де сховатися. На третій день — 26 лютого — висоту було взято, а із 1000 “штурмбатівців” залишилося живими лише 82 бійці, яким після визволення м. Кривий Ріг і його околиць радянське командування повернуло всі нагороди і звання. Бійці, які залишились із 6-го окремого штурмового стрілецького батальйону, ще продовжували вести запеклі бої за станцію Мойсеївка 26 лютого, а 29 лютого його розформували так само, як і 9-й ОШСБ [18].

Бойовий шлях окремих штурмових стрілецьких батальйонів пролягав через с. Зелений Кут, Олександрівка, Зелене Містечко, ст. Червона, Змичка, Цегельний Завод, житловий масив Макулан, а на кінцевому етапі з двох “штурмбатальйонів” залишився лише 6-й ОШСБ, який продовжував свій бойовий шлях до ст. Мудрьона. Власне, де і був остаточно — 29 лютого — розформований через відсутність особового складу.

На сьогодні нам відомо, що ці підрозділи використовувалися при штурмі оборонних укріплень,

форсуванні водних перешкод, а також активно діяли у ворожому тилу, де головною функцією цих спецпідрозділів було прийняття на себе основного удару німецької армії. Отже, радянське командування прагнуло відволікти супротивника від регулярних частин Червоної армії на північному криворізькому напрямі.

Варто також підкреслити, що втрати з боку штурмових батальйонів були фатальними. Чому? Загальна кількість “штурмбатальйону” відповідно до штату становила 927 осіб, тобто разом 6-й і 9-й ОШСБ містили 1854 солдатів і офіцерів. І вже в перших боях під с. Миролюбівка, Зелене Містечко, ст. Червона, Змичка, Цегельний завод та ін. штурмовий батальйон втратив майже половину свого бойового складу — близько 854 солдатів і офіцерів. Останній бій, який вирішив долі цих підрозділів, був за житловий масив Макулан, де в атаку пішло близько тисячі “штурмбатівців”. Повернулося лише 82 особи, тобто на цьому масиві полягло 918 осіб.

Використані у статті наочні схеми розташування стрілецьких дивізій на Криворізькому плацдармі у період 16—29 лютого 1944 року взято з сайту <https://pamyat-naroda.ru/>

Література

1. Бухтіяров В., Воронова Т. Визволення, 1943—1944: до 50-річчя визволення Криворіжжя від німецько-фашистських загарбників: розповідь про те, якою ціною дісталась перемога. — Кривий Ріг: [б. в.], 1994. — 237 с.
2. Боевое донесение № 0113 штаба 236 кд. сд. от 19.02.1944 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://pamyatnaroda.ru/dou/?operation=&division=236+%D1%81%D0%B4&author=&date=19.02.1944&docnum=&doc_type=0&adv=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8
3. Боевое распоряжение № 032/ОП штаба 236 сд. от 22.02.1944 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://pamyat-naroda.ru/dou/?operation=&division=236+%D1%81%D0%B4&author=&date=22.02.1944&docnum=&doc_type=0&adv=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8
4. Воронова Т. Обережно Історія! Атака штрафників на Червоній // Червоний гірник. — 29 березня 2008 р. — № 49(29483). — С. 4.
5. Дояр Л.В. Уславлені ровесники — місто і університет (цикл статей з історичного краєзнавства Криворіжжя). 90-річчю Криворізького національного університету присвячується: монографія. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. — 120 с.
6. Журнал боевых действий войск 46-й Армии 3-го УкрФ от 1.01.—29.02.1944 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://pamyat-naroda.ru/jbd/131742544/>
7. Журнал боевых действий 48-й гв. сд. о. 12.02.1944 — 29.02.1944 [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://pamyat_naroda.ru/jbd/?date_from=17.02.1944&date_to=20.02.1944&division=236&adv=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8
8. Затульний Т., Портнягін О. Шляхами предків-визволителів // Червоний гірник. — 20 червня 2013 року. — № 47. — С. 7.
9. Мельник О.О. Маловідомий епізод боїв за Кривий Ріг // Війна в пам'яті поколінь (Матеріали міжрегіональної наукової конференції, жовтень 2013 р., м. Кривий Ріг). Випуск III / відповідальний за випуск: д-р іст. наук, проф. В.В. Стецькевий — Кривий Ріг: ФОП Чернівський Д.О., 2013. — 271 с.
10. Мельник А.А. Криворожжє: В пламени войны (1941—1944). — Кривий Ріг: Дионис, 2014. — 232 с.
11. Наградной лист. Подполковника Исаева Николая Георгиевича, командира 9-го отдельного штурмового стрелкового батальона [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=12077.0; topicseen>
12. Наградной лист. Старшего лейтенанта Гришковца Георгия Макаровича, командира 3 стр. роты 6-го ОШСБ от 26 февраля 1944 г. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?PHPSESSID=5oofqprmsodmludp/i2luj4r21&topic=17659.0>
13. Приказ подразделений 48-й гвардейской криворожской стрелковой дивизии о награждении от 6 марта 1944 г. № 013/4 [Електронний ресурс] / ЦАМО. ф. 33 оп. 690155 ед. хранения 2280. Подвиг Народа. Режим доступу до ресурсу: <http://podvignaroda.mil.ru/?#id=31623192&tab=navDetilDocument>
14. Скиба В. Забытый батальон // Советское Приднестровье. — № 60. — 2013. — С. 3
15. Спогади ст. лейтенанта 12-го окремого штурмового стрелкового батальйону Сем'янцева Володимира Івановича [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://forum.patriotcenter.ru/index.php?topic=47331.0>
16. Именной список безвозвратных потерь начальствующего состава 6-го отдельного штурмового стрелкового батальйона № 022693 от 8 июня 1944 г. — Центральна бібліотека КЗК “Міська бібліотека для дорослих”, м. Кривий Ріг.
17. Указание командира 34-го стрелкового корпуса от 20.02.1944. Командиру 6-го отдельного штурмового батальйона [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: https://pamyat-naroda.ru/dou/?operation=&division=&author=%D0%AF%D1%87%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2&date=20.02.1944&docnum=&doc_type=0&adv=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8
18. Цуман А. Освобождение Кривого Рога от немецких захватчиков. Как это было [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://poiskdnep.com/index/content/512b03bdd2175621a5000009>